ФУТБОЛ ЯК ОДНА ІЗ ФОРМ ФІЗИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

FOOTBALL AS ONE OF THE FORMS OF PHYSICAL STUDIES WITH CHILDREN WITH SPECIAL NEEDS IN THE INCLUSIVE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF GENERAL SECONDARY EDUCATION BODIES

УДК 37.043.2-056.2/3:796.332(045)

Дмитренко К.А.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри соціальної роботи
та соціальної педагогіки
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
Бойченко А.В.,
канд. пед. наук,
старший викладач
кафедри фізичного виховання
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Здійснені ретроспекції проблеми фізичних занять з дітьми з особливими потребами. Розкрита сутність футболу як однієї з форм фізичних занять з дітьми з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти. Визначені сучасні вимоги щодо проведення занять із футболу як засобу фізичної культури для дітей з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти.
Ключові слова: *інклюзія, інклюзивне освітнє середовище, діти з особливими освітніми потребами, фізичні заняття, футбол, гра, заклади загальної середньої освіти.*

Осуществлены ретроспекции проблемы физических занятий с детьми с особыми потребностями. Раскрыта сущность футбола как одной из форм физических занятий с детьми с особыми потребностями в инклюзивной образовательной среде заведений общего среднего образования. Определены современные требования к проведению занятий по футболу как средства физической культуры для детей с особыми потребностями в инклюзивной образовательной среде заведений общего среднего образования.
Ключевые слова: *инклюзия, инклюзивная образовательная среда, дети с особыми образовательными потребностями, физические занятия, футбол, игра, учреждения общего среднего образования.*

Implemented retrospection problems of physical activities with children with special needs. The essence of football as one of forms of physical activity with children with special needs in the inclusive educational educational institution of general secondary education institutions is revealed. Designated modern requirements of employment with football as a means of physical training for children with special needs in inclusive educational environment institutions of secondary education
Key words: *inclusiveness, inclusive educational environment, children with special educational needs, physical activity, football, game, institutions of general secondary education.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. З кожним роком збільшується кількість дітей з різними вадами здоров'я, однак актуальною залишається проблема використання різних видів фізичних вправ і навантажень, які мають допомогти дітям з особливими освітніми потребами адаптуватися в сучасному освітньому просторі та не відчувати себе слабкими й безпорадними серед інших дітей.

Безперечно, головною метою соціального розвитку сучасного суспільства є повага до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повну інтеграцію в соціум усіх верств населення, в тому числі й осіб з обмеженими можливостями здоров'я. Тому сьогодні провідне місце в реабілітації, адаптації та інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в суспільне життя як його активних учасників посідають фізичні вправи [1].

Зауважимо, що фізичне виховання дітей з особливими потребами сприяє підвищенню рівня їх підготовки до трудової діяльності, формуванню навичок правильного виконання основних рухів, поліпшенню загального фізичного стану здоров'я. Проте обов'язковою умовою для виконання фізичних вправ є індивідуальний підхід і систематичний контроль стану організму дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки збільшилась кількість наукових робіт, які розкривають зміст фізичного виховання дітей з різними особливими потребами, обґрунтовують програмно-методичне забезпечення занять з фізичної культури, наводять низку фундаментальних і практично-орієнтованих досліджень, спрямованих на покращення фізичного стану дітей з особливими освітніми потребами.

Проблеми дитини з особливостями розвитку зачіпаються в роботах багатьох авторів (Т. Богданової, Н. Мазуровой, В. Вишневського, Т. Добровольської, А. Захарова, І. Левченко, Р. Майрамяна, І. Мамайчук, О. Раку, М. Семаго, А. Шаріпова, В. Юртайкин, В. Доськіна, Г. Опарова та ін.).

Питання фізичної культури і спорту людей з обмеженнями в здоров'ї позначені в положеннях закону України «Про фізичну культуру і спорт», права на участь у великому спорті зафіксовані в Законі України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні». Створені цільова програма «Фізичне виховання – здоров'я нації», «Діти України». Форма Індивідуальної програми реабілітації адаптивної фізичної культури (АФК) № 623, що утверджена 8 жовтня 2007 р. у вигляді фізичної і фізкультурно-спортивної реабілітації, увійшла до комплексу обов'язкових засобів відновлення дітей-інвалідів [8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Авторське бачення розв'язання вищезазначеної проблеми розкрива-

ється в суті фізичної культури як одного з основних навчальних предметів, обов'язкового для всіх учнів, який вирішує конкретні загальноосвітні та корекційні завдання.

Однак повноцінне проведення навчальної дисципліни «Фізична культура» для всіх учнів в умовах інклюзивного освітнього середовища закладів загальної середньої освіти неможливе. Сьогодні варто відшукувати нові способи вирішення зазначених вище проблем через розкриття різних адаптованих видів фізичних занять для дітей і особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти. Таким для нас виступає футбол, що також відповідає соціальним вимогам адаптації дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти, а саме таким: адаптування до фізичних навантажень на рівні всіх учнів, згуртування учнівського колективу, оформлення навчальних занять у вигляді гри, динамічність та емоційність виконання фізичних завдань, медійна популярність у молодого покоління даного виду фізичних навантажень тощо.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні суті футболу як однієї із форм фізичних занять з дітьми з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Із запровадженням інклюзії в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО) перед педагогічними працівниками постає питання існування спорту для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема визначення різновидів спорту, якими може займатися дитина з обмеженими можливостями.

Зауважимо, що головною цільовою установкою для педагогічних працівників ЗЗСО є те, що учні з особливими освітніми потребами можуть і мають займатися спортом, бо саме фізичне навантаження дозволяє зберігати позитивний настрій, бадьорість тіла і духу, витривалість, а також дисципліну, яка важлива в разі обмеження здоров'я. Окрім того, займаючись спортом, такі діти мають можливість спілкуватися з такими ж, як і вони, підтримувати один одного, що вкрай важливо. Крім усього іншого, досягаючи певних успіхів у тому чи іншому виді спорту, дитина з обмеженими можливостями отримує унікальний шанс довести собі й оточуючим, що навіть такі люди можуть проявляти себе і досягати висот, на відміну від багатьох повноцінних людей. Таким чином, спорт також допомагає стати впевненим у собі й сильним [1].

Зауважимо, що сьогодні в сучасних ЗЗСО абсолютно будь-яка дитина може знайти для себе той вид спорту, який йому підійде, згідно до його освітніх потреб, а отже, завдання вчителя – підібрати відповідне фізичне навантаження. Урахувуючи зазначене, можна стверджувати, що інклюзія передбачає особистісно зорієнтовані методи навчання, в основі яких – індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням усіх її індивідуальних особливостей – здібностей, особливостей розвитку, типів темпераменту, статі, сімейної культури тощо [5].

Таким чином, в інклюзивній освіті особливе значення приділяється індивідуальному підходу на уроках фізичної культури та вимагається ретельне врахування стану здоров'я і психофізичного розвитку кожного учня. Відповідно до сучасних вимог, які висуваються до педагогів ЗЗСО щодо передумов освітніх реформ у світі та в Україні, організації та здійснення освітнього процесу в умовах реалізації концепції Нової української школи, вчитель фізичної культури працює в тісному контакті з лікарями, які формулюють корекційно-відновлювальні завдання та протипоказання до виконання певних вправ кожним учнем [7].

З метою урахування освітніх потреб уроки фізичної культури в інклюзивному освітньому середовищі ЗЗСО плануються з урахуванням таких вимог: поступове підвищення навантаження до середини уроку та перехід наприкінці до заспокійливих вправ; чергування різних видів вправ, їх відповідність можливостям учнів [6]. Застосування методів і засобів фізичної реабілітації покращує здоров'я дитини з особливими потребами та, відповідно, і її активність у навчальному процесі.

Слід пам'ятати, що потреби різних дітей різні не тільки тому, що вони володіють різними можливостями, але й тому, що ці потреби залежать від віку дітей. Загальнорозвиваючі вправи для дітей з особливими освітніми потребами покращують кровообіг, підсилюють обмін речовин, зміцнюють опорно-руховий апарат і в цілому здійснюють як загальний, так і місцевий вплив.

Зрозуміло, що в разі систематичних занять учні з особливими потребами досить ефективно освоюють навички, а також одержують оптимальну функціональну підготовку. Поряд із поступовим ускладненням завдань від заняття до заняття збільшується і фізичне навантаження. Тому вчитель фізичної культури ЗЗСО повинен регулювати величину фізичних навантажень зміною інтенсивності виконуваних вправ, темпу їхнього виконання, тривалості відпочинку між вправами тощо.

Доведеним є той факт, що практично в кожній із форм фізичних занять доволі популярним видом рухової активності є спортивні ігри, зокрема футбол. Доступність цієї гри, простота інвентарю та обладнання, висока емоційність гри є далеко не повним переліком позитивних характеристик занять зазначеним видом фізичних вправ на заняттях з фізичної культури в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти.

Разом із тим за зовнішньою простотою організації ігрової діяльності з футболу стоїть величезний арсенал техніко-тактичних прийомів, від рівня володіння якими багато в чому залежить не лише успішність професійної діяльності дитини-футболіста, а й повнота емоційного задоволення самодіяльного гравця у процесі «відпочинкових» ігор. Очевидним є те, що чим вищий рівень «футбольної» підготовленості мають учасники рекреаційних заходів, тим різноманітнішою, насиченою, яскравішою і, що надзвичайно важливо, безпечнішою є їхня діяльність під час занять [2].

Розуміння технічних засобів дає нам змогу впроваджувати різноманітні інноваційні тренажери, за допомогою яких ми можемо насамперед заохотити дітей з обмеженими можливостями до фізичного навчання, тренування, вдосконалення спеціальних фізичних навичок [2].

Наведемо приклади таких тренажерів, як-от:

– **«М'яч на нитці»**

За допомогою цього тренажера можна відпрацьовувати техніку володіння м'ячем, завдаючи по ньому удари різними частинами ніг, при цьому не втрачаючи часу на біг за м'ячем у разі не дуже вдалого торкання та його неконтрольованого відскоку. М'яч за нитку можна утримувати руками, або нитка може бути прив'язана до якогось перекриття. У цьому випадку, підвісивши м'яч дещо вище, можна також відпрацьовувати й удари головою, а це важливий ігровий футбольний елемент, тим більше, що в нашому футболі є певний дефіцит футболістів, які вміють добре грати саме нею.

– Надувний тренажер «Дванадцята надія»

Цей тренажер використовується для взаємодії між гравцями атакуючих та захисних позицій. Такі надувні стовпчики можна використовувати як нападника в команді, віддаючи якому верхній пас, треба намагатися відрикошетити від нього у ворота. Це як гра в більярд, тільки замість кія використовуються ноги, а замість кулі – футбольний м'яч. Таким чином, тренується сила і точність удару.

Даний тренажер можна застосовувати для відпрацювання ударів як імітацію гравця в стінці або як захисника команди супротивника, якого потрібно обійти з м'ячем і завдати точного удару по воротах. Такі тренажери, встановлені в напрямку до воріт, дозволяють тренувати дриблінг (обведення суперника на швидкості) [3].

– Тренажер «Футбольна гармата»

Цей футбольний тренажер за своїм принципом нагадує тенісний тренажер Гармата – м'яч зі спеціально обраною швидкістю посилається точно в певне місце, в якому учень його зустрічає і завдає удар. Цей тренажер як би замінює партнера, що віддає пас, проте при цьому напрямок ударів і траєкторія польоту м'яча залишаються незмінні, що створює сприятливі умови для напрацювання м'язової пам'яті у футболіста.

– Тренажер «Екран»

Цей снаряд є насправді звичайним гімнастичним батутом, натягнутим у рамку за розмірами футбольних воріт. Посилаючи в нього м'яч, футболіст у відповідь отримує його з такою силою назад, що дозволяє одночасно тренувати не тільки удар, але і зворотній прийом м'яча. Фактично цей тренажер є звичайною стінкою, тільки на відміну від стінки м'яч повертається практично з такою силою і швидкістю, з якою він був посланий у тренажер, тоді як у разі відскоку від стіни швидкість удару гаситься. Для більшої ефективності сітку батута можна розмітити на різні ділянки, що дозволить тренувати не тільки силу, але й точність удару [4].

– Тренажер «Футбольна хвиля» (Soccer Wave XP)

Цей тренажер є засобом для індивідуально-групових футбольних тренувань. Важливою перевагою даного тренажера є можливість тренуватися без допомоги іншого гравця. Коли м'яч, спрямований в Soccer Wave XP, повертається назад непередбачувано та може бути зупинений як верхом, так і низом, а також можна в один дотик наносити удари по воротах.

Найбільш унікальною особливістю Soccer Wave XP є його закруглена форма різної кривизни, яка проходить по верхньому краю від однієї сторони тренажера до іншого та робить повернення м'яча непередбачуваним. Залежно від сили передачі в Soccer Wave XP повернення м'яча може бути високим, низьким, вліво або вправо. Ця непередбачуваність повернення є імітацією реальної ігрової ситуації. SoccerWave XP є футбольним тренажером для гравців різного віку.

– Тренажер «М'яч на гумці»

Вправи з м'ячем на гумці рекомендуються для відпрацювання технічних прийомів і ударів різними частинами ноги, а також прийомів зупинки м'яча, що дуже важливо для початківців, які займаються футболом.

– Тренажер «Футбонаут» – вершина інноваційного винаходу футбольних тренажерів у системі фізичного виховання з дітьми з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти. Тренажер являє собою майданчик 14х14 метрів с 72 квадратними секторами на стінах – по дев'ять панелей у два ряди в кожній стороні. Гравець розташовується в середині майданчика, максимально схожого з реальними умовами та вкритого штучним газоном, і працює в межах накресленого білого кола. У його сторону на різній швидкості вилітають м'ячі. Задача гравця – швидко зрозуміти, звідкіля прилітає пас, і, опрацювавши м'яч в один дотик, максимум другим направити його в ту панель, з якого буде освітлювальний сигнал. Спортсмену доводиться за долю секунди вирішувати одразу

декілька задач на точність, координацію, швидкість, техніку и швидкісне мислення.

Розглянуті методики, інноваційні технології створюються, щоб полегшити процес навчання, пізнання, насамперед зацікавити дітей до занять фізичною культурою. Футбольні тренажери – чудове підґрунтя для занять футболом, спортом, для розвитку рухових якостей та стану фізичної підготовленості школярів в інклюзивному освітньому середовищі ЗЗСО.

Висновки. Сьогодні саме футбол є складовою частиною культурного життя суспільства, що сприяє збереженню і зміцненню здоров'я, розвитку фізичних і морально-вольових здібностей дітей з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти, організації їхнього змістовного дозвілля.

Безперечно, футбол як ігровий метод є найбільш доцільним для дітей з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі закладів загальної середньої освіти у встановлені дружніх відносин і контактів в учнівському колективі, самостійності, вмінні долати труднощі й орієнтуватися в життєвих ситуаціях, реалізовувати потребу у визнанні та самоствердженні, тобто долати виразні ознаки соціально-психологічної дезадаптації.

Таким чином, застосування фізичних навантажень і тренажерів різного змісту учнями з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі ЗЗСО в профілактичних, коректувальних і тренувальних цілях рухової сфери має бути реалізовано фахівцем на основі керівництва такими закономірностями, як: глибоке знання функціонального стану нервової системи дітей з особливими потребами; фізичні навантаження різного характеру, застосовувані локально й інтегрально в профілактиці і корекції рухової сфери дітей з особливими потребами, в кожен момент проведення заняття повинні бути оптимальними з урахуванням функціонального стану нервово-м'язової системи і системи внутрішніх органів дитини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адаптивне фізичне виховання: навч. посібник/ уклад.: Т.М. Осадченко, А.А. Семенов, В.Т. Ткаченко. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 210 с.

2. Бойченко А.В. Використання інформаційних технологій в галузі фізичного виховання. *Проблеми формування здорового способу життя дітей і молоді та шляхи їх вирішення:* V Міжнародна наук.-практ. конф. факультету фізичного виховання. Х.: КЗ «ХГПА» ХОР, 21–22.04.2016 р. С. 110–112.

3. Бойченко А.В. Дослідження організаційно-методичного і технічного забезпечення секційних занять з футболу учнів 8-9 класів загальноосвітніх шкіл. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: «Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт»*. VII міжнар. наук. конф., 03.04.2016 р. Чернігів: ЧДПУ ім. Т.Г. Шевченка, 2016. Вип. 136. Т. 4. С. 20–23.

4. Бойченко А.В. Разработка и реализация оздоровительной программы с элементами футбола для уроков физической культуры учеников средних классов учебных заведений разного типа. *Часопис кафедри теорії й методики фізичного виховання, адаптичної та масової фізичної культури:* Всеукр. наук.-практ. конф. Фізична культура: теорія і практика. Полтавський національний педагогічний університет.

5. Закон України «Про освіту». URL: http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2145-19

6. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2019 року/ Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів Виконавчої влади України. URL: http://www.kmu.g.ua.

7. Круцевич Т.Ю., Безверхня Г.В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посіб. К.: Олімпійська літ-ра, 2010. 248 с.

8. Про затвердження форм індивідуальної програми реабілітації інваліда, дитини-інваліда та порядку їх складання: Наказ МОЗ України 08.10.2007 № 623.; Чудна Р. Стан і актуальні питання галузі фізичного виховання неповносправних в Україні. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2002. № 4. С. 62–66.